STRESZCZENIE

Prasa brytyjska i amerykańska
wobec twórczości Wisławy Szymborskiej w latach 1996–2012

Celem rozprawy *Prasa brytyjska i amerykańska wobec twórczości Wisławy Szymborskiej w latach 1996–2012* jest rekonstrukcja obrazu biografii i twórczości polskiej noblistki, jaki kształtowała codzienna prasa anglojęzyczna na terenie Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej oraz Stanów Zjednoczonych Ameryki, a także identyfikacja przyczyn, dla których wzmianki o poetce występowały jedynie w wybranych tytułach prasowych. Aby osiągnąć ten cel, postanowiłam: po pierwsze – umieścić prasowy dyskurs o Szymborskiej na tle najważniejszych wartości kultury brytyjskiej i amerykańskiej, przez które prasa „filtruje" informacje o przedstawicielach innych kultur i ich dorobku artystycznym – idąc między innymi za ustaleniami Geerta Hofstede i jego refleksją nad wymiarami kultury narodowej; po drugie – syntetycznie omówić historię rozwoju, segmentację i funkcje współczesnej prasy brytyjskiej i amerykańskiej oraz zasady selekcjonowania, kształtowania i przekazywania przez prasę treści na temat literatury – idąc między innymi za Marshallem McLuhanem i jego refleksją, że „medium", czyli „środek [przekazu] jest przekazem", a więc wpływa na odbiorcę i jego sposób percepcji przekazywanych mu treści.

Analiza materiału źródłowego, pochodzącego z wybranych gazet brytyjskich i amerykańskich, pozwoliła odpowiedzieć na takie pytania szczegółowe, jak: czy publikacje na temat życia i twórczości Szymborskiej pojawiały się w prasie tylko w momentach kluczowych dla kształtowania się jej międzynarodowej popularności, głównie w roku otrzymania Nagrody Nobla w dziedzinie literatury; w jakiej formie gatunkowej i z jaką częstotliwością pojawiały się te publikacje i na łamach jakich tytułów; w jakim tonie, na przykład krytycznym czy przychylnym poetce, były one utrzymane; jakie aspekty życia i twórczości Szymborskiej gazety anglosaskie dostrzegały i doceniały, a jakie pomijały itd. Odpowiedzi na powyższe pytania przyczyniły się – mam taką nadzieję – do poszerzenia literaturoznawczej wiedzy o tym, jak czytelnicy gazet codziennych na Wyspach Brytyjskich i w Stanach Zjednoczonych postrzegali polską noblistkę oraz w jaki sposób prasa brytyjska i amerykańska przetwarzała i prezentowała treści kulturowe jej dotyczące.

Granicami chronologicznymi moich badań są: rok 1996, w którym polska poetka została uhonorowana Nagrodą Nobla w dziedzinie literatury, oraz rok 2012, w którym Szymborska zmarła. Obie te daty były znaczące nie tylko dla egzystencji i drogi twórczej samej poetki, lecz także dla kultury polskiej i kultury zachodniej. Najpierw Akademia Szwedzka, przyznając Szymborskiej najbardziej cenioną w świecie zachodnim nagrodę w dziedzinie literatury, oficjalnie dowartościowała jej model biografii i model poezji, a prasa przybliżała je społeczeństwom brytyjskiemu i amerykańskiemu, i wyjaśniała, na czym polega znaczenie Szymborskiej dla kultury światowej. W ten sposób każdy kolejny tomik poetycki polskiej noblistki był czytany i komentowany jako przesłanie nie tylko dla czytelników poezji, lecz także dla wszystkich mieszkańców świata zachodniego. Śmierć Szymborskiej, jak śmierć każdej osoby wybitnej, wywołała falę rozbudowa-

nych nekrologów, pośmiertnych wspomnień i podsumowań jej wkładu do światowego dorobku literackiego. W latach 1996 i 2012 Szymborska była zatem najbardziej widoczna dla – mówiąc w uproszczeniu – tzw. zwykłych ludzi, także w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej/Zjednoczonym Królestwie oraz Stanach Zjednoczonych Ameryki/USA/Stanach Zjednoczonych, którzy głównie z mediów, w tym z gazet, czerpali informacje o otaczającej ich rzeczywistości, w tym o wydarzeniach kulturalnych. W tych dwóch momentach prasa codzienna miała największą siłę oddziaływania: stworzyła dla współczesnych i utrwaliła dla potomności określony obraz Szymborskiej jako człowieka i artystki.

Ponieważ w dysertacji interesowała mnie wiedza na temat polskiej noblistki wśród „zwykłych" odbiorców gazet, nie zaś wśród osób profesjonalnie zajmujących się literaturą (a więc odbiorców periodyków literackich i akademickich, antologii poetyckich czy podręczników akademickich), swoimi badaniami objęłam kilka najbardziej poczytnych dzienników, ukazujących się na terenie Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych, reprezentujących najważniejsze sektory prasy codziennej i tygodniowej oraz najbardziej wyraźne opcje polityczno–światopoglądowe na tych obszarach. Analizę przeprowadziłam na archiwalnych materiałach prasowych, opublikowanych w latach 1996–2012, które w jakikolwiek sposób nawiązywały do osoby i/lub twórczości Szymborskiej. Z uwagi na długą listę brytyjskich i amerykańskich tytułów prasowych, których zbadanie przekracza możliwości jednej osoby, w rozprawie omówiłam publikacje ukazujące się na łamach najbardziej poczytnych czasopism w UK i USA. Ma to dodatkowe uzasadnienie, ponieważ tylko w kilku tytułach gazet anglosaskich, głównie skierowanych do odbiorcy wysoko wykształconego, ukazywały się teksty na temat poetki w interesującym mnie przedziale czasowym. Na rynku prasowym Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej były to takie tytuły, jak: „The Times", „The Telegraph", „The Guardian" i „The Independent". Na rynku prasowym Stanów Zjednoczonych Ameryki były to natomiast takie tytuły, jak: „The Wall Street Journal", „The New York Times", „The Los Angeles Times" i „USA TODAY".

Materiał źródłowy, stanowiący podstawę badań przeprowadzonych na potrzeby niniejszej dysertacji, pochodzi z gazet, tygodników i wycinków prasowych zgromadzonych w Bibliotece Narodowej w Warszawie oraz w pełniących funkcję bibliotek narodowych Bibliotece Brytyjskiej w Londynie (ang. *British Library*) oraz Bibliotece Kongresu USA (ang. *Library of Congress*). Wszystkie trzy instytucje opracowują tzw. bibliografię narodową, na którą w Polsce składają się dwie osobne kartoteki: Polska Bibliografia Literacka (dostępna w postaci cyfrowej za lata 1988–2003) oraz Bibliografia Zawartości Czasopism, która do 1996 roku była wydawane w postaci papierowej, następnie elektronicznej na płytach CD, a od 1996 roku włączana jest do bieżącej bibliografii narodowej w Bibliotece Narodowej. Amerykański materiał źródłowy pochodzi dodatkowo z ogromnej bazy Newspapers.com, stanowiącej podstawowy rezerwuar informacji dla wszystkich badaczy prasy ukazującej się w drugiej połowie XX wieku w USA. Dokładne omówienie źródeł znajduje się w rozdziałach analitycznych, a ich katalog umieszczony został w bibliografii końcowej.

Dysertację podzieliłam na siedem rozdziałów.

Rozdział pierwszy, zatytułowany *Biografia i twórczość Wisławy Szymborskiej – perspektywa polska*, zawiera syntetyczną notatkę na temat najistotniejszych – w moim odczuciu – faktów z życia Szymborskiej i kolejnych etapów jej twórczości oraz sposobu, w jaki prasa polska przedstawiała osobę i twórczość poetki przed 1996 rokiem.

W rozdziale drugim, zatytułowanym *Nagroda Nobla i Wisława Szymborska*, skupiłam się na kwestii międzynarodowego statusu Nagrody Nobla: na przypomnieniu idei bliskich Alfredowi Noblowi oraz historii nagrody jego imienia i głównych kryteriach jej przyznawania. Przybliżyłam tu także czytelnikowi dynamikę powstawania tłumaczeń twórczości Szymborskiej na języki obce, w tym na język szwedzki, niemiecki i angielski przed uzyskaniem przez nią Nagrody Nobla w dziedzinie literatury, oraz recepcję jej twórczości poza granicami Polski. Ma to ogromne znaczenie, ponieważ dostępność tłumaczeń potencjalnych noblistów na języki szwedzki, niemiecki i angielski w dużym stopniu determinuje możliwość rozważenia ich kandydatury, gdyż członkowie Akademii Szwedzkiej czytają głównie w tych trzech językach.

Rozdział trzeci, zatytułowany *Rola prasy w komunikacji społecznej*, skrótowo omawia najważniejsze teorie oddziaływania mediów na odbiorców. W związku z charakterem mojej pracy badawczej skupiłam się tu głównie na takich zagadnieniach, jak funkcje prasy, role twórców i odbiorców przekazów prasowych oraz mechanizmy kulturowo–medialne, które obserwowali i analizowali tacy badacze, jak Marshall McLuhan, Dennis McQuail czy Geert Hofstede. Te informacje uznałam – na poziomie ogólnych rozważań – za przydatne do zrozumienia różnic międzykulturowych, a na poziomie szczegółowym – do zrozumienia powodów, dla których prasa anglosaska w określony sposób prezentowała osobę i twórczość Szymborskiej swoim czytelnikom.

W rozdziałach czwartym i piątym, zatytułowanych *Prasa codzienna w Stanach Zjednoczonych Ameryki* oraz *Prasa codzienna w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, przybliżyłam czytelnikom główne etapy rozwoju prasy amerykańskiej i brytyjskiej, jej rodzaje oraz trendy występujące we współczesnym czytelnictwie prasy publikowanej na terenie USA i UK. Informacje te uzupełniłam o krótki opis statusu literatury na łamach prasy brytyjskiej i amerykańskiej.

W rozdziałach szóstym i siódmym, zatytułowanych *Prasa amerykańska wobec Wisławy Szymborskiej w latach 1996–2012* oraz *Prasa brytyjska wobec Wisławy Szymborskiej w latach 1996–2012*, uszczegółowiłam wcześniejszą charakterystykę rynku prasowego w USA i UK poprzez omówienie sposobów prezentacji w różnych typach gazet problemów kultury wysokiej, w tym postaci i twórczości Szymborskiej. W rozdziałach tych dokonałam także krótkiej charakterystyki wartości kluczowych dla kultury amerykańskiej oraz brytyjskiej, by ułatwić dostrzeżenie i zrozumienie powodów, dla których prasa amerykańska prezentowała i akcentowała treści dotyczące osoby i twórczości Szymborskiej nieco inaczej niż prasa brytyjska. Poruszyłam tu także zagadnienia obecności literatury na łamach prasy oraz najważniejszych cech poezji brytyjskiej i amerykańskiej, na tle których umieściłam lirykę Szymborskiej, co także – moim zdaniem – wyjaśnia powody jej popularności wśród czytelników brytyjskich i amerykańskich. Informacje zawarte

w rozdziałach szóstym i siódmym uzupełniłam także o dane dotyczące ambasadorów i tłumaczy twórczości polskiej noblistki w krajach anglosaskich.

Uszczegółowienia powyższego dokonałam, analizując materiał źródłowy, którym jest katalog materiałów dotyczących osoby i twórczości polskiej noblistki, opublikowanych w brytyjskich i amerykańskich gazetach codziennych. Staram się tu odpowiedzieć na kilka pytań, a mianowicie: w jakich momentach życia i twórczości Szymborskiej pojawiały się w prasie brytyjskiej i amerykańskiej publikacje na jej temat; co poszczególne tytuły prasowe o Szymborskiej pisały, czyli jakie aspekty życia i twórczości polskiej poetki dostrzegały i doceniały, a jakie marginalizowały czy pomijały; w jakim tonie – przychylnym czy krytycznym – utrzymane były wypowiedzi na temat Szymborskiej; jaką formę gatunkową te wypowiedzi przybierały. Na podstawie wyników analizy zebranych źródeł prasowych można bowiem stwierdzić, że zdecydowana większość tych publikacji, szczególnie pojawiających się na łamach prasy lokalnej, powielała te same treści, które pojawiały się w prasie krajowej, zmieniając jedynie ich tytuły.

W związku z olbrzymią liczbą odnalezionych materiałów prasowych, nawiązujących do życia i twórczości Szymborskiej, rozpoczęłam analizę od omówienia tekstów opublikowanych na łamach najpoczytniejszych dzienników brytyjskich i amerykańskich należących do prasy wielkoformatowej. Na Wyspach Brytyjskich zalicza się do nich: „The Telegraph", „The Times", „The Guardian" i „The Independent". W Stanach Zjednoczonych Ameryki zalicza się do nich: „The Wall Street Journal", „The New York Times", „The Los Angeles Times" oraz poniekąd „USA Today", który stanowi popularną oraz przystępną dla czytelników alternatywę i swoisty kompromis między wymagającą prasy wielkoformatową a nieobciążającą intelektualnie, choć nadal rzetelną formą pigułki informacyjnej. W rozdziale szóstym, omówiłam również pokrótce publikacje, które ukazywały się w prasie o charakterze lokalnym, co pozwoliło zobaczyć, jak dzienniki te tworzą, filtrują lub powielają treści. Nie miałam jednak ambicji scharakteryzowania wszystkich tytułów lokalnych, ponieważ materiał jest zbyt obszerny na możliwości jednej osoby. Chodziło mi tu raczej o pokazanie ogólnej prawidłowości na kilku przykładach.

Uprzedzając wnioski płynące z porównania publikacji ukazujących się w prasie wielkoformatowej i lokalnej, mogę stwierdzić w tym miejscu, że materiały publikowane w prasie lokalnej w przeważającej liczbie mają charakter albo kompilacji not opracowanych wcześniej przez amerykańskie agencje prasowe, albo przedruków z dzienników opiniotwórczych. Podobnie jak liczne pomniejsze amerykańskie gazety regionalne, których zainteresowania zawężone są do danego regionu czy miasteczka, w analizie pominęłam brytyjskie i amerykańskie tabloidy, skupiające się głównie na treściach kontrowersjach i skandalach. Ponieważ zdecydowana większość tych dzienników pozostaje obojętna na zagadnienia dotyczące kultury wysokiej, uzyskanie przez Szymborską Nagrody Nobla w dziedzinie literatury przeszło tam bez echa lub zostało odnotowane zdawkowo, jednozdaniową informacją.

W *Zakończeniu* krótko podsumowałam wnioski płynące z analizy prasy amerykańskiej i brytyjskiej dotyczące sposobów przedstawiania na jej łamach osoby i twórczości artystycznej polskiej noblistki. Omówiłam tu pokrótce główne różnice związane ze sposobem odbioru, przetwarzania oraz prezentowania treści na temat Szymborskiej w prasie amerykańskiej i brytyjskiej,

gdyż – jak wykazały moje badania – prasa amerykańska nieco inaczej akcentowała poszczególne informacje dotyczące Szymborskiej niż prasa brytyjska. Wyjaśniłam tu też, że w mojej ocenie, mogło to być w dużej mierze spowodowane różnicami kulturowymi i fundamentalnymi wartościami, przez jakie przedstawiciele tych kultur filtrują otaczającą ich rzeczywistość, w tym także treści literacko–kulturowe dotyczące Szymborskiej.

Bibliografia została pomyślana nie tylko jako konieczne uzupełnienie i materiał dowodowy dla tekstu głównego, lecz także jako samodzielna całość, z której mogą w przyszłości skorzystać osoby zainteresowanych innymi aspektami dynamiki popularności Szymborskiej w krajach anglosaskich.